

ШЛЯХ У КІНЕМАТОГРАФ ВІДОМОГО УКРАЇНСЬКОГО АКТОРА, РЕЖИСЕРА І КІНОПЕДАГОГА Є. С. МАТВЄЄВА

Актуальність цього дослідження зумовлена потребою вивчення творчої спадщини провідних українських митців, які з тих чи інших причин опинилися поза зоною уваги вітчизняних кінознавців і культурологів.

Проблема, якій присвячується дослідження, полягає в тому, що українськими кінознавцями недостатньо досліджувалося життя, творчість і кінопедагогічна діяльність українського радянського актора театру і кіно, кінорежисера, кіно+педагога, народного артиста СРСР (1974), професора (1985), лауреата Державної премії СРСР (1977), лауреата Державної премії РРФСР (1979) Євгена Семеновича Матвєєва (8.03.1922, с. Новоукраїнка Херсонської обл., Україна — 1.06.2003, Москва, Росія), який відноситься до когорти справжніх народних артистів не за званням, а виключно через всенародну любов глядачів.

Виходячи з проблеми, ми визначимо мету дослідження: дослідити та проаналізувати специфіку навчання Є. С. Матвєєва у Школі кіноакторів при Київській кіностудії художніх фільмів протягом 1940–1941 рр.

Науковими завданнями цієї статті є дослідження життєвого і творчого шляху Є. С. Матвєєва — від студента Школи кіноакторів при Київській кіностудії художніх фільмів під керівництвом О. П. Довженка до провідного актора театру і кіно, кінорежисера і кінопедагога; реконструювати шлях у кінематограф Євгена Матвєєва — його навчання протягом 1940–1941 рр. у Школі кіноакторів; навести список його найкращих ролей у кінострічках та знятих в якості режисера-постановника художніх фільмів; назвати найкращих учнів Є. С. Матвєєва по кіноакторських майстернях у Всесоюзному державному інституті кінематографії ім. С. А. Герасимова.

Викладення основного матеріалу дослідження. Фундамент творчої майстерності Є. С. Матвєєва, про що він неодноразово з теплою згадував у різних інтерв'ю і мемуарах, був закладений у Школі кіноакторів при Київській кіностудії художніх фільмів: «Мені було сімнадцять років, коли я приїхав до Києва і вступив до кіноакторської школи. Керівником курсу був О. П. Довженко» [5]. Про цей період життя митця можна дізнатися завдяки публікаціям В. Слободян [7], С. Цибульник [9], О. Ігнатович [3] та О. Безручка [1] та самого Є. Матвєєва [4; 5; 6].

Олександр Довженко готувався до грандіозних зйомок «Тараса Бульби», а тому проводив у Школі кіноакторів не дуже багато часу. Підтвердженням цьому можуть бути слова самого митця під час виступу на виробничо-практичній конференції Київської кіностудії 1941 року: «Акторська школа, що я заснував було тут, ще до того, як став художнім керівником і в якій я викладав, дещо захиріла після того, як мене призначили художнім керівником, тому що я зовсім не маю для неї часу» [2, арк. 12].

Тому, як зазначав Є. Матвєєв, «заняття вели у нас інші педагоги, його помічники» [4, с. 21]. Зважаючи на віднайдені автором архівні документи, постійним педагогом Школи кіноакторів при Київській кіностудії художніх фільмів був досвідчений актор театру і кіно, режисер, театральний педагог, «березолівець» Г. Г. Ігнатович [8, арк. 14 зв.]. Згадував про Г. Ігнатовича й Є. Матвєєв: «Довженко для нас був поняттям не земним — святим. На жаль, бачили ми його в школі нечасто, тому так раділи кожній зустрічі з ним. А уроки по майстер-

ності актора вів у нас найбільш інтелігентний його помічник Гнат Гнатович Ігнатович, людина високої культури, у якої ми багато чому навчилися» [4, с. 23].

Незважаючи на не часті зустрічі, Довженко приклав багато зусиль, аби навчити студентів Школи кіноакторів «розуміти прекрасне, чисте, святе в мистецтві й житті... тієї естетики, котру сам сповідав... бути чуйним до людського горя, розуміти того, хто поруч» [5].

Олександр Довженко виявляв власні прагнення не лише на словах, але й у конкретних справах, коли його учні з акторської школи потрапили в скрутне становище після введення плати за навчання, про що неодноразово розповідав Є. Матвеев: «Наприкінці 1940 року пройшла чутка (що виявилася потім правдою), що учні вузів повинні будуть платити за своє навчання: студенти-”технарі” по 400 карбованців в рік, а “гуманітарії” по 500» [4, с. 21].

Малозабезпечені студенти акторської школи, які не могли заплатити досить велику на той час суму, підлягали відрахуванню. Серед цих незаможників, які не змогли внести плату за навчання, були староста кіноакторського курсу Ліда Рудик (майбутня заслужена артистка УРСР), Петро Лисиця, Григорій Поліщук (загинув під час війни) та Євген Матвеев, у якого не було батька, а мати «працювала прибиральницею у школі і жив... тільки на стипендію» [6].

Євген Матвеев у розпачі намагався продати єдині власні штани, а зрозумівши, що навіть ціною такої жертви не зможе зібрати потрібну суму, вирішив покінчити життя самогубством: «Прийшов на Володимирську гірку. Дніпро, хоч і не поруч, але було видно, що він покрився вже тонкою крижаною кіркою. Силою падіння і вагою свого худого тіла пробити її нічого не варто. Головне, думав я, аби лише від страху не випірнути назад. Отже, занурюючись, потрібно трохи відхилитися від місця ополонки» [4, с. 22].

Під пам'ятником Святому Володимирі Є. Матвеев, врятувавши від смерті одинадцятирічну жебрачку Фросю, чий батько загинув на нещодавно завершеній радянсько-фінській війні (1939–1940), залишився жити і сам.

Наступного дня Євген Матвеев та його однокурсники, які не знайшли гроші для продовження навчання, мали розповісти О. Довженку про їхнє відрахування. Почувши сумну новину, вчитель «довго сидів, звівши брови і мовчав. Раптом він став, різко попрощався з нами і пішов. А на другий день я довідався, що мені і моїм друзям можна вчитися спокійно» [6].

У результаті складної розмови О. Довженко захистив своїх бідних учнів, про що їм розповів, запросивши до власного кабінету, директор Школи кіноакторів Грішин: «Ми дізналися, що О. П. Довженко вніс за нас свої гроші. І ще трохи пізніше нам стало відомо, що цього дня в улюбленого Учителя був серцевий напад...» [4, с. 20].

Після такого вчинку рейтинг учителя серед студентів-кіноакторів став фактично безмежним: «Олександр Петрович і був моїм першим наставником у кіно. Ми всі, юнаки й дівчата, обожнювали його. Побачивши здалеку високу струнку постать в німбі сивого волосся, — в одній руці капелюх і ціпок, другу закладено за спину, ми завмирили. Як викладач Довженко був безмежно вимогливий і безмежно людяний» [6].

Навчання в Школі кіноакторів, яке не вдалося завершити із-за війни, допомогло Є. С. Матвееву у подальшій надзвичайно плідній творчій діяльності у кінематографі і театрі. Серед його безлічі ролей можна назвати: Костянтин Давидов, старший син («Будинок, в якому я живу», 1957, реж.-пост. Лев Куліджанов і Яків Сегель, Московська кіностудія художніх фільмів ім. М. Горького), Макар Нагульнов («Піднята цілина», 1959–1961, реж.-пост. Олександр Іванов, кіностудія «Ленфільм»), Володимир Федотов («Рідна кров» 1963, реж.-пост. Михайло Єршов, кіностудія «Ленфільм»), князь Дмитро Нехлюдов («Воскресіння», 1960–1962, реж.-пост. Михайло Швейцер, кіностудія «Мосфільм»), голова колгоспу Захар Дерюгін («Любов земна», 1974, реж.-пост. Євгеній Матвеев, кіностудія «Мосфільм») і багато інших. Особливою любов'ю глядачів пострадянського простору користувалася трилогія Є. С. Матвеева «Кохати по-руські» (фільм перший — 1995, кіностудія «Мосфільм», ПК «Слово», Вокс Відео; другий — 1996, кіностудії «Мосфільм» та «Бела-

русфільм»; третій — 1999, кіностудії «Мосфільм» та «Беларусфільм»), в якій він був режисером і виконавцем однієї з головних ролей Валер'яна Петровича Мухіна.

З кінця 1960-х Є. С. Матвеев поєднував акторську практику з режисерською: «Циган» (1967, автор сценарію, режисер, актор), «Поштовий роман» (1969, режисер, актор), «Смертний ворог» (1971, актор, режисер, автор сценарію), «Любов земна» (1974, режисер, автор сценарію, актор), «Доля» (1977, актор, режисер, автор сценарію), «Особливо важливе завдання» (1980, режисер, актор), «Сказані гроші» (1981, режисер, автор сценарію), «Перемога» (1984, режисер, автор сценарію, актор), «Час синів» (1986, актор, режисер), «Чаша терпіння» (1989, актор, режисер) та ін.

Свій багатий досвід Є. С. Матвеев з 1975 р. передавав молодим кінематографістам в акторських майстернях у Всесоюзному державному інституті кінематографії ім. С. А. Герасимова (нині — Всеросійський державний університет кінематографії ім. С. А. Герасимова). Серед учнів професора Євгена Семеновича Матвеева: кіноактриса Наталія Дмитрівна Вавілова, актор театру і кіно, кінорежисер Володимир Олексійович Шевельков, актор театру і кіно Алім Кайсинович Кулієв, актор театру і кіно Андрій Федорович Гусєв, актриса і диктор телебачення Валерія Ризька та ін.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можна зазначити, що поставлені наукові завдання виконані: досліджено життєвий і творчий шлях Є. С. Матвеева від студента Школи кіноакторів при Київській кіностудії художніх фільмів під керівництвом О. П. Довженка до провідного актора театру і кіно, кінорежисера і кінопедагога; реконструйовано шлях у кінематограф Євгена Матвеева — його навчання протягом 1940–1941 рр. у Школі кіноакторів; наведено список його найкращих ролей у кінострічках та зняті в якості режисера-постановника художні фільми; названо найкращих учнів Є. С. Матвеева по кіноакторських майстернях у Всесоюзному державному інституті кінематографії (ВДІК) ім. С. А. Герасимова.

Тим не менш, **перспективи наукових досліджень** залишаються великими, оскільки специфіка кінопедагогічної діяльності Євгена Семеновича Матвеева у кіноакторських майстернях у ВДІКу ім. С. А. Герасимова ще не достатньо вивчена.

Література

1. *Безручко О. В.* Школа кіноакторів при Київській кіностудії художніх фільмів як одна з складових реформи радянської кіноосвіти 1938 року [Текст] / О. В. Безручко // Актуальні питання кінематографу, театру, медіа : колективна монографія [наук. ред. : О. В. Безручко, Н. І. Зикун]. — К. : КиМУ, 2014. — 344 с. — С. 23–52.
2. *Довженко О.* Виступ на партійно-виробничій конференції Київської кіностудії / О. П. Довженко // Російський державний архів літератури і мистецтв (далі РДААМ). Ф. 2081, оп. 2, спр. 62.
3. *Ігнатюк О.* У полі світла [Текст] / О. Ігнатюк // Ігнатюк Г. Г. Від гасниці до рампи: нариси з історії театру на Закарпатті. — Ужгород : Ліра, 2008. — С. 291–306.
4. *Матвеев Е. С.* Судьба по-русски [Текст] / Е. С. Матвеев. — М.: Вагриус, 2000. — 397 с.
5. *Матвеев Є.* Не шкодувати полум'я серця [Текст] / Є. С. Матвеев // Новини кіноекрана (Київ). — 1983. — № 10. — С. 4.
6. *Наші кіновечорниці: Євген Матвеев* [Текст] : [ред. ст.] // Новини кіноекрана (Київ). — 1966. — № 3. — С. 13.
7. *Слободян В. Р.* Кіноактор і сучасність [Текст] / В. Р. Слободян. — К. : Мистецтво, 1987. — 283 с.
8. *Центральний державний архів літератури і мистецтв України (ЦДАМЛМ України).* — Ф. 670, оп. 1, спр. 66.
9. *Цибульник С.* Перші уроки [Текст] / С. М. Цибульник // Дніпро (Київ). — 1994. — № 910. — С. 63–66.

Безручко О. В. Шлях у кінематограф відомого українського актора, режисера і кінопедагога

Є. С. Матвеева

Анотація. У цій статті досліджено шлях у кінематограф відомого актора театру і кіно, режисера, сценариста і кінопедагога, народного артиста СРСР, лауреата Державної премії СРСР Євгенія Семеновича Матвеева (8.03.1922, с. Новоукраїнка Херсонської обл., Україна — 1.06.2003, Москва, Росія). Досліджено навчання його в Школі кіноакторів при Київській кіностудії художніх фільмів протягом 1940–1941 рр.; наведено список найкращих ролей у кінострічках та зняті в якості режисера-постановника художні фільми; названо найкращих учнів Є. С. Матвеева по кіноакторських майстернях у Всесоюзному державному інституті кінематографії ім. С. А. Герасимова.

Ключові слова: Євгеній Семенович Матвеев, Олександр Петрович Довженко, Гнат Гнатович Ігнатович, Школа кіноакторів, Київська кіностудія художніх фільмів.

Безручко А. В. Путь в кинематограф известного украинского актера, режиссера и кинопедагога

Е.С. Матвеева

Аннотация. В этой статье исследован путь в кинематограф известного актера театра и кино, режиссера, сценариста и кинопедагога, народного артиста СССР, лауреата Государственной премии СССР Евгения Семеновича Матвеева (8.03.1922, с. Новоукраинка Херсонской обл., Украина — 1.06.2003, Москва, Россия). Исследовано его обучение в Школе киноактеров при Киевской киностудии художественных фильмов в 1940–1941 гг.; приведены список ролей в кинолентах и снятые в качестве режиссера-постановщика художественные фильмы; названы лучшие ученики по киноактерским мастерским во Всесоюзном государственном институте кинематографии им. С. А. Герасимова.

Ключевые слова: Евгений Семенович Матвеев, Александр Петрович Довженко, Игнат Игнатович Игнатович, Школа киноактеров, Киевская киностудия художественных фильмов.

Bezruchko O.V. Way in the cinema of the famous Ukrainian actor, stage-director and cinemateacher

Evgeniy S. Matveev

Summary. In this article investigational a way in the cinema of the famous actor, film director, screenwriter, cinema pedagogue, People artists of Soviet Union, Laureate of the State Premium of the USSR Evgeniy S. Matveev (8.03.1922, vil. Novoykrinka, Khersonskiy reg., Ukraine — 1.06.2003, Moscow, Russia). His studying at School of movie actors at the Kyiv film studio of feature films during 1940–1941 years; the list over of the best roles in films and feature films taken off as a stage-director are brought; his best students from cinema actor workshops in the All-union state institute of cinematography the name of Sergiy A. Gerasimov.

Keywords: Evgeniy S. Matveev, Oleksandr P. Dovzhenko, Gnat G. Ignatovich, School of movie actors, Kyiv film studio of feature films.